

ביאורים

איך יודעים מיהו בן חורין באמת? ככול שדבר הוא פשוט יותר, חסר מורכבות, כך יש לו יותר עצמאות. מספר ראשוני, למשל, אינו תלוי במכפלה קודמת כדי לגלות את קיומו, ובדומה לכך המצה אינה צריכה חומרי התפחה לצורך חימוצה ואפייתה, אלא נאכלת כמות שהיא בפשטות. זמן הכנת המצה אף הוא מלמד על חירות, חירות ממסגרות הזמן. הכנת המצה במהירות נועדה למנוע חימוץ, וכך גם ביציאת מצרים יצאנו ביד חזקה ובמהירות, כדי שלא יהיה זמן להסתחח הדעת מהגאולה האלוהית בשום אופן. מסיבה זו המצה מרמזת לעולם הרוחני, מציאות אשר איננה תלויה בפרטים טכניים, אלא הקב"ה בעצמו קובע את אופן ההתנהלות שלה. לפי שני הטעמים הללו מובן למה המצה נקראת לחם עוני: המצה איננה מוגבלת במגבלות כלכליות ופיזיות, אלא מעבירה אותנו היישר אל התוכן העצמי הרוחני שגילה לנו ה' ביציאת מצרים, אל החירות הגמורה.

אמנם ב'ספר' מציאנו ביטוי הפוך, הספרי קורא למצה 'לחם עוני' על שם השעבוד. אמנם, כפי שהתבאר בדברינו לעיל, המצה בעיקרה היא סמל לחירות, ורק אם ישראל אינם מקיימים את רצון ה' בשלמות, המצה מקבלת ביטוי גם דרך השעבוד. השלמות הרוחנית הטמונה בעם ישראל מחייבת אחת מהשתיים, או חירות וגאולה כשכר על מילוי רצון ה' בעולם, או שעבוד כעונש לעברה על רצונו. המצה רומזת להכרח שיהיה שעבוד אם לא יזכו ישראל לחירות עולם. על ידי השעבוד אנו חוזרים לגאולה נקיים מטעויות העבר, כמו כור המצרף את הזהב, ולכן כלילת השעבוד בתוך המצה הכרחית לשם הגאולה השלמה, כי אנו יוצאים אליה בזכות המצה.

הרחבות

גאולה מהירה וגאולה איטית

והכל כְּדִי לְהַדְבִּיק בְּמִדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה הַחֹזֶק הַהוֹצִיא אוֹתָם בְּמַהֲרָתָם. גאולת מצרים הייתה במהירות ובחיפזון. לעומת זאת, בגאולה העתידה מצינו גם אופן של גאולה 'קמעא קמעא', באופן איטי והדרגתי.

את סיבת ההבדל בין גאולת מצרים לגאולה העתידה מבאר הרב חרל"פ: "בגאולה העתידה יגאלו הנפש והגוף גם יחד, הן בדרך נס והן בדרך טבע, הן לאט לאט והן בחפזון - הנפש בנס ובחיפזון והגוף בטבע ולאט לאט. ולפי שבמצרים היה בעיקר שחרור הנפש, לכן היתה הגאולה בחפזון 'כי בחפזון יצאת מארץ מצרים'. ומצד הגוף נשאר עם ישראל בצביונו הגלותי, לפחד מכל דבר ולחשוש ולחזור אל הגלות, 'נתנה ראש ונשובה מצרימה'. לא כן הגאולה העתידה, הגאולה האחרונה שאין אחריה גלות, שאז יגאל גם הגוף, ולפיכך היא מתנהלת לאט לאט 'קימעא קימעא'. 'כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל'" [מי מרום, ממעייני הישועה כא]. במצרים אמנם נגאלנו, אך הטבע הגופני של העבדות עוד נשאר שקוע בתוכנו, נשארו 'גלותיים' במובן מסוים. הגאולה העתידה לעומת זאת תהיה שלמה יותר בכך שגם הטבע הגופני שלנו יהפוך להיות טבע של חירות גמורה. הגאולה תהיה עקירת הגלותיות מנפשנו באופן מוחלט. בשביל זה יש צורך בגאולה הדרגתית, בתהליך של הפנמה עמוקה שהעם כולו עובר.

לעילוי נשמת נפתלי הרצקא בן אלתר אברהם ז"ל לעילוי נשמת רפאל פרג'י רובר גז"ל בן ברוך חי ורחל ז"ל

שאנו אוכלים על שום מה? שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. פירוש: כיון שלא הספיק בצקם להחמיץ, אם כן במהירות הוציאם, ומשמעות הדבר שבחזוק יד יצאו ולכן יש לאכול מצה, פירוש זה פשוט. בארנו כמה פירושים ומכולם עולה שהמצה היא חירות, והתבאר למה נקראת המצה לחם עוני. ועיין בפרקים לו ונא.

ומה שמוצאנו בספרי: אמר רבי שמעון: למה נקראת המצה לחם עוני? על שם העינוי שהתענו במצרים. אין הכוונה שהמצה רמז לעינוי, אלא סובר רבי שמעון שמי ששייך בגאולה, שייך גם בשעבוד, כמו שבארנו למעלה. אם כן הסיבה שהמצה נקראת לחם עוני, היא לא משום שהיא מורה על השעבוד, אלא משום שמעלת החירות שעליה מורה המצה, היא מורה גם על השעבוד.

[דְּרָה אֵינוֹ - הבנה זו אינה נכונה.]

המהר"ל המבואר 'קול חי'

אֲמַנָם עֵינָן הַמִּצָּה כָּבֵד בְּאָרְנוּ לָךְ לְמַעַלָּה עֵינָן הַמִּצָּה, וְהֶאֱרַכְנוּ בְּזֶה בְּפֶרֶק שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ וּבְפֶרֶק חֲמִשִּׁים וְאַחַד, בְּאִיזָה עֵינָן הַמִּצָּה מוֹרָה עַל הַחֲרוּת, וְאַתָּה תַעֲיִן בְּאוֹתָן דְּבָרִים, כִּי כֻלָּם הֵם דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים. וְהִנֵּה עוֹד נִבְאָר בְּאִיזָה עֵינָן הַמִּצָּה מוֹרָה חֲרוּת דּוֹקָא, שְׁעַם שֶׁהוּא מִצָּה וְהִיא לָחֶם עוֹנִי, הִיא מוֹרָה עַל הַחֲרוּת. שֶׁכֵּבֵד יִדְעֵתָ כִּי רְבוּתֵינוּ קָרָאוּ הַדָּבָר שֶׁהוּא פְּשׁוּט מִצָּה, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאָר דְּבָר זֶה פְּעַמִּים הַרְבֵּה מְאֹד, וּבִשְׁבִיל כֶּף קָרָאוּ חֲכָמִים (שבת טז, א) הַעוֹר 'דְּלָא מְלִיחַ וְלֹא קָמִיחַ: מִצָּה, בְּשִׁבִיל הַפְּשׁוּטוּת. וְדָבָר שֶׁהוּא פְּשׁוּט הוּא רְאוּי לְחֲרוּת יוֹתֵר מִכֹּל, וְזֶה כִּי הַדָּבָר שֶׁהוּא מְרַכֵּב הוּא מְשֻׁעָבֵד, כְּפֶשֶׁר יְדוּעַ שֶׁכָּל אֲשֶׁר מְרַכֵּב מְשֻׁנֵי דְּבָרִים, הַדָּבָר הָאֶחָד פּוֹעֵל בְּשֵׁנֵי וְכָל אֶחָד פּוֹעֵל וּמְתַפְּעֵל, וְאִין זֶה בֶּן חוֹרִין, שֶׁפִּינּוּן שֶׁהוּא מְרַכֵּב מְשֻׁנֵי דְּבָרִים וּמֵהֶם נַעֲשֶׂה דְּבָר אֶחָד, הָאֶחָד הוּא שֶׁפּוֹעֵל בְּאֶחָד. אֲבָל הַפְּשׁוּטִים, יֵשׁ בָּהֶם יִצְיָאָה לְחֲרוּת מִן הַשְּׁעֻבּוֹד, שְׂאִין דְּבָר פּוֹעֵל בָּם. וְזֶה עֵינָן הַמִּצָּה, שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה שְׂאִין בָּהּ שְׂאוּר, וּלְכָף הִיא מוֹרָה חֲרוּת, רַק עוֹמְדָת בְּעֶצְמָהּ.

וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ לְפִי פְּשׁוּטוֹ כִּי הִגְאָלָה לְהוֹצִיא אוֹתָם מִמִּצְרַיִם הִיָּה בְּחֹזֶק, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּכָל מְקוֹם אֲצֵל יִצְיָאת מִצְרַיִם חֹזֶק הַפְּעֵלָה (שמות יג, יד וטז): כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְכָל דְּבָר שֶׁהוּא פּוֹעֵל בְּחֹזֶק פּוֹעֵל בְּמַהֲרָתָה לְפִי חֹזֶק פְּעֻלָּתוֹ. וּלְפִיכָף כְּתִיב (שם, א): וְזָכֹר אֶת הַיּוֹם אֲשֶׁר יִצְּאֶתֶם מִמִּצְרַיִם, כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָה ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ. פְּרוּשׁ, כִּי הַחֶמֶץ שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּעֻבּוֹד זְמַן אִין זֶה חֹזֶק, אֲבָל הַחֹזֶק מֵה שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּלִי זְמַן, וּמִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא אוֹתָם בְּחֹזֶק, לֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ. וּלְפִיכָף צִוָּה לָהֶם לְאָכֵל מִצָּה בְּלִיל הַיִּצְיָאָה, שֶׁיִּקְנִי וְיִשְׂרָאֵל מַעֲלָה זֹאת, שֶׁיִּפְדָּה ה' אוֹתָם בְּחֹזֶק, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה לָהֶם לְאָכֵל פֶּסַח כְּדִי שֶׁיִּפְסַח ה' עֲלֵיהֶם, וְלְאָכֵל בְּחִפְזוֹן שֶׁהִיא מַהֲרָתָה גַם כֵּן, וְהִכַּל כְּדִי לְהַדְבִּיק בְּמִדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה הַחֹזֶק לְהוֹצִיא אוֹתָם בְּמַהֲרָתָה. וְזֶה שְׂאֵנוּ אוֹמְרִים: מִצָּה זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? שֶׁלֹּא הַסְּפִיק וְכו', פְּרוּשׁ כִּינּוּן שֶׁלֹּא הַסְּפִיק בְּצִקוֹת אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ, אִם כֵּן בְּחֹזֶק הוֹצִיאָנוּ ה'. וּלְפִיכָף יֵשׁ לָנוּ לְאָכֵל מִצָּה, בְּשִׁבִיל שֶׁנֶּאֱלָנוּ בְּחֹזֶק וּבְמַהֲרָתָה, וּפְרוּשׁ זֶה פְּשׁוּט מְאֹד. וְהִנֵּה לְכָל הַפְּרוּשִׁים הַמִּצָּה הִיא חֲרוּת גְּמוּר, וְהִתְבָּאָר לָךְ לְמָה הַמִּצָּה נִקְרָאת לָחֶם עוֹנִי. וְעֵינָן לְמַעַלָּה בְּפֶרֶק שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ וּבְפֶרֶק חֲמִשִּׁים וְאַחַד.

וְהָא דְּאִתָּא בְּסַפְרֵי (פרשת ראה פסקה קל): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: לְמָה נִקְרָא הַמִּצָּה לָחֶם עוֹנִי? עַל שֶׁם עֵנִי שֶׁנִּתְעַנֵּנוּ בְּמִצְרַיִם, עַד כָּאֵן. אִין הַפְּרוּשׁ שֶׁהַמִּצָּה הִיָּה רְמוֹז לְעוֹנֵי, רַק סְבִירָא לִיהַ כִּי מִי שִׁישׁ לוֹ הִגְאָלָה יֵשׁ לוֹ שְׁעֻבּוֹד גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאָר, וּלְפִיכָף נִקְרָא הַמִּצָּה לָחֶם עוֹנִי, לֹא שֶׁתָּהָה הַמִּצָּה מוֹרָה עַל הַשְּׁעֻבּוֹד, דְּזָה אֵינוֹ, רַק דְּסְבִירָא לִיהַ כִּי מְדַרְגַּת הַחֲרוּת שְׂמוּרָה עֲלֵיו הַמִּצָּה, בְּמְדַרְגָּה זֹאת גַּם כֵּן עֵנִי הַשְּׁעֻבּוֹד.

כבר בארנו את עניין המצה למעלה באריכות בפרקים שלושים וששה וחמישים ואחד, שם הסברנו כיצד המצה מורה על החירות, עיין שם כי הם דברי אלוקים חיים, ונבאר עוד כיצד המצה, למרות היותה לחם עוני, מורה על חירות. כידוע חכמינו ז"ל כינו את הדבר הפשוט בשם: מצה, דבר זה התבאר פעמים רבות. לכן קראו חכמים לעור 'שלא נמלח ולא קומח בשם: מצה, מפני שהוא עור פשוט. דבר פשוט ראוי לבטא את החירות יותר מדבר מורכב, משום שדבר מורכב משועבד, כי כל מורכב בנוי משני דברים לפחות, וכל אחד ממרכיביו פועל ומשפיע על האחר, לכן כל אחד מהמרכיבים משפיע ומושפע, על כן אינו בן חורין. לעומת זאת הדברים הפשוטים אינם משועבדים לכח אחר, זה עניין המצה, שהיא פשוטה כיון שאין בה שאור, ומכיון שהיא עומדת בפני עצמה היא מורה על החירות. ונבאר עוד את עניין המצה לפי הפשט. הוצאת ישראל ממצרים בגאולה היתה בחזוק יד, כמו שנאמר בתורה: כי בחזוק יד הוציאנו ה' ממצרים. כל פעולה הנעשית בחזוק נעשית במהירות לפי חזוק הפעולה, לכן נאמר: זכור את היום הזה אשר יצאתם מארץ מצרים מבית עבדים כי בחזוק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ. פירוש: החמץ נוצר כתוצאה משיהוי זמן, כי אין הוא נעשה בחזוק, כי הנעשה בחזוק נעשה בלא שהות. מכיון שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים בחזוק יד, על כן לא יאכל חמץ. זו הסיבה שצווה אותם בהיותם במצרים לאכול מצה, כדי שהקב"ה יפדה אותם בחזוק יד, כמו שציווה אותם לאכול קרבן פסח כדי שיפסח עליהם. וכן ציווה אותם לאכול בחפזון בלא שיהוי זמן, כדי שיהיו דבקים במידה שממנה ההוצאה בחזוק יד. זו הכוונה במה שאנו אומרים: מצה זו

המצה רומזת לחירות מפני פשטותה

היציאה נעשתה בחזוק, דבר המורה על מהירות, על כן חיוב מצה ואיסור החמץ

המצה לא מורה על העינוי אלא העינוי נמשך מאותו מקור של החירות

